АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 34.05

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.6/07>

Балод І.С.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Кобрусєва Є.А.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ ТА СУМІЖНИХ З НИМ ПОНЯТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто нормативний та теоретичний базис поняття «адміністративного проступку», та його співвідношення за суміжними поняттями. Правопорушення виступає негативним явищем прояву поведінки суб'єктів, посягає на суспільні інтереси громадян, їхню безпеку й добробут, права та обов'язки. Дослідження поняття «проступку» дає змогу зробити акцент на негативній природі виникнення цього явища, що як наслідок дає можливість застосувати вислів який застосовується під час вивчення такої навчальної дисципліни як фізика, а саме: «дія породжує протидію». Тобто кожне правопорушення породжує наслідки й негайну реакцію на такі протиправні дії з боку правоохоронних органів держави, органів державної влади та дисциплінарні комісії. Обґрунтовано продемонстровано погляди різних наукових фахівців, таких як: Ю.П. Битяк, В.С. Нерсисянц, В.К. Колпаков, К.Ю. Мельник, П.Д. Пелипенко тощо. Під час аналізу поглядів на питання визначення дефініції адміністративного правопорушення (проступку) також визначено найбільш вдале формулювання даного поняття. Звернено увагу на законодавче визначення адміністративного правопорушення, злочину як суспільно небезпечного діяння, цивільноправового й дисциплінарного проступку, безпосередньо через призму розкриття складу суміжних дефініцій, основних їх ознак, принципів. У статті зазначено, що інтерес наукової спільноти спрямовано на визначення співвідношення адміністративного правопорушення, адміністративного проступку, кримінального правопорушення й кримінального проступку. Завдання визначення відмінностей даних категорій вирішується через призму дослідження ознаки суспільної небезпеки, оскільки її характер і рівень розглядається головним критерієм диференціації неправомірної дії. Акцентовано на тому, що погляди науковців на розмежування адміністративного проступку і кримінального проступку не збігаються, кожен пропонує власні критерії, тому з метою забезпечення формування правової свідомості в громадян на визначення відповідних протиправних діянь, нагальною потребою є чітке нормативно-правове розв'язання цієї проблеми. Зроблено відповідні висновки щодо співвідношення поняття «адміністративне правопорушення» із суміжними поняттями.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративний проступок, суб'єкт правопорушення, суспільно небезпечне діяння, дисциплінарний проступок, суспільно небезпечна поведінка, цивільноправовий проступок.

Дослідження й правова кваліфікація будь-якого виду правопорушення (проступку) розглядається безпосередньо через призму визначення дефініції правопорушення, та його приналежності до відповідної галузі права, в рамках якої буде проводитися кваліфікація діяння.

Нормативне визначення поняття «адміністративне правопорушення (проступок)» сформульовано в статті 9 КУпАП, відповідно до якої: Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на

громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1, с. 1122].

Проступком у соціально-суспільному значенні називається антисуспільна нездорова (шкідлива) поведінка особи, яка спрямована на завдання суспільної шкоди, порушує визначені законом порядки, права та обов'язки громадян. У юридичній енциклопедії визначення проступку розглядається як провина – вид правопорушення, що полягає в провинній дії (або бездіяльності), яка відрізняється від злочину меншим ступенем суспільної небезпеки. За проступок, що полягає в порушенні громадського порядку, до винного може бути застосований один із заходів громадського впливу: громадський осуд, догана, штраф тощо; за проступок, здійснений при виконанні службових обов'язків, – одне з дисциплінарних стягнень; за скоєння адміністративного проступку – одне з адміністративних стягнень [2, с. 736].

Протиправність адміністративного правопорушення полягає у вчиненні особою дій, заборонених законом, або невиконанні передбачених законом норм, умисно чи з необережності, такі обставини й породжують вину. Протиправна дія чи бездіяльність також повинні перебувати в причинному зв'язку з наслідками, що випливають. Таким чином, ознаками адміністративного правопорушення є:

1. Протиправність – ознака діяння, яка полягає у порушенні юридичної норми, або групи норм. Норма виступає як визначене звичаєвим правом та законом, правило поведінки в суспільстві.

2. Винність – демонструє психічне (моральне) ставлення особи до вчиненого нею діяння чи бездіяльності.

3. Причинний зв'язок між дією та наслідками, що настали. Причинний зв'язок є необхідним елементом об'єктивної сторони в тих складах злочину, які в законі містять пряму вказівку не тільки на злочинне діяння, але й на його наслідки.

Так, Ю.П. Битяк вважає, що адміністративне правопорушення (проступок) – це насамперед діяння, поведінка, вчинок, акт зовнішнього вираження ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства [3, с. 544]. Вчений використовує поняття «адміністративне правопорушення» й «адміністративний проступок» як синоніми, вважає, що вони не мають суттєвих відмінностей, і останнє не є особливим різновидом адміністративних правопорушень [3, с. 544]. З точки зору правника В.С. Нерсисянца, до про-

ступків належать усі правопорушення, окрім злочинів [4, с. 552].

Однак погляди вчених на поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» відрізняються, зважаючи на різну правову природу виникнення даних дефініцій. На думку деяких правників, термін «адміністративне правопорушення» охоплює усі протиправні дії, що мають місце у сфері державного управління, а термін «адміністративний проступок» містить в собі тільки ті протиправні дії, за які наступає адміністративна відповідальність.

В.К. Колпаков робить висновок, що цей термін бере свій початок з періоду Великої французької революції (1789–1794 рр.) і пов'язує це з виникненням та розвитком адміністративної юстиції. Адже рішення адміністрації, які порушували права та законні інтереси громадян, мали назву – «адміністративні правопорушення». Свою думку автор аргументує тим, що «адміністративний проступок» та «адміністративне правопорушення» мають різне історико-правове коріння. Перше походить з кримінального права і виникло в процесі спроб його вдосконалення шляхом розмежування різних кримінальних діянь за ступенем суспільної небезпеки. Таким чином, у кінці XVII – на початку XVIII ст. почали виділяти злочини як вчинки з високим ступенем суспільної небезпеки та проступки або делікти, як малозначні злочини. Дана класифікація прижилася в багатьох Європейських країнах. А згодом, в процесі розвитку російського кримінального законодавства, малозначні проступки почали називати «адміністративними проступками». Певним переломним моментом став Жовтневий переворот 1917 року. Цей період В.К. Колпаков, визначає як момент після якого, зазначені терміни поступово почали застосовуватися як синоніми [5, с. 256].

Варто зазначити, що історична природа виникнення понять «правопорушення» та «проступок» може мати деякі розбіжності, але їхня правова природа, їхні наслідки, суспільна шкідливість, протиправність й винність у сукупності говорять про те про, про що й зазначав Ю.П. Битяк, а саме про їхню синонімічну природу. На перший погляд, питання застосування адміністративної відповідальності стосуються вчинення проступків тільки фізично осудними особами, але у питаннях порушення прав та законних інтересів громадян органами державної влади, правопорушником виступає суб'єкт владних повноважень, дії якого пов'язані з виконанням або невиконанням покладених на нього функцій. Отже, спори публічно-правові

спори – це інша площина відповідальності, вини, дій та бездіяльності. Саме тому, аби зрозуміти суть поняття адміністративного проступку, його варто розглядати через призму злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Оскільки проступки класифікуються залежно від того, нормами якої галузі права охороняються загальноприйняті цінності, тому доцільно розглянути окремі найбільш поширені види таких проступків, що дозволить від конкретних визначень окремих видів проступків сформувати загальні ознаки проступку у цілому.

Окрім проступку в галузі адміністративних правопорушень, існують поняття дисциплінарного проступку та цивільно-правового проступку. Дисциплінарні проступки – це суспільно шкідливі вчинки, які заподіюють шкоду внутрішньому порядку діяльності підприємств, установ, організацій і тягнуть за собою дисциплінарну відповідальність [6, с. 226–227]. Дисциплінарні проступки можуть виникати в межах окремого органу державної влади, або за його межами, але обов'язково за порушення службових норм поведінки передбачених законодавством.

Щодо складу дисциплінарного проступку, то його аналіз дає можливість виявити низку супутніх проблем у сфері дисциплінарної відповідальності, які потребують законодавчої визначеності. Отже, проаналізуємо його. Суб'єктом дисциплінарного проступку є працівник. Як слушно зазначає К.Ю. Мельник, «національне законодавство, окрім загального суб'єкта дисциплінарного проступку, тобто працівника, який підлягає дисциплінарній відповідальності за невиконання трудових обов'язків на підставі норм КЗпП України, виділяє і спеціального, на якого поширюються заходи дисциплінарної відповідальності, передбачені спеціальними нормативно-правовими актами» [6, с. 228–230]. Тобто суб'єктами є особи, які перебувають у трудових та службово-трудовах відносинах із роботодавцями. Але якщо говорити про загального суб'єкта дисциплінарного проступку, то П.Д. Пилипенко зазначає, що «суб'єктами трудового правопорушення можуть бути лише фізичні особи, які досягли встановленого законом віку та є дієздатними, тобто здатними усвідомлювати свої дії та керувати ними» [7, с. 183–197].

О. І. Процевський правильно зазначав, що передбачені чинним законодавством способи забезпечення дисципліни праці перш за все спрямовані на стимулювання сумлінного виконання взятих сторонами трудового договору зобов'язань. Роботодавці мають шукати найбільш відпо-

відні в сучасних умовах засоби і шляхи впливу на рівень трудової дисципліни [8, с. 223–227]. Зокрема, уклавши договір з малолітньою особою, роботодавець розуміє, що праця такої особи має радше соціальне призначення, аніж економічне. Виховна функція трудового права «проявляється в тому, що за її допомогою формується особистість працівника у напрямку, необхідному суспільству» [8, с. 227–234].

Цивільно-правові проступки – це суспільно небезпечні порушення майнових і пов'язаних з ними особистих відносин, які регулюються нормами цивільного, трудового, сімейного, фінансового, аграрного права [10].

Для відновлення порушеного права, та запобігання вчинення цивільноправового проступку, існує таке явище як цивільно-правовий захист, який застосовується компетентними органами державної влади та визначається як система активних заходів, спрямованих на усунення поновлення порушеного права та інтересу.

На думку Я.В. П'янової, спосіб захисту полягає в системі визначених чи дозволених законом дій суб'єктів захисту (управлінських осіб та/або юрисдикційних органів) та матеріально-правового юридичного ефекту цих дій (тобто виникнення, зміни чи припинення відповідних прав чи обов'язків), яка дає можливість тим чи іншим чином попередити, усунути чи компенсувати наслідки порушення, невизнання або оскарження суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу [11, с. 20].

Спосіб захисту передбачає певні умови його пред'явлення (диспозиція норми матеріального права) та вказівки на вимогу (приміром, повернути річ, стягнути грошову суму). З умовами застосування способів захисту пов'язане питання про їх належність, іншими словами, відповідність правовій ситуації, що відбувається [12, с. 118–121]. У зв'язку з цим захист може бути визначений як юридична діяльність, спрямована на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав та припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення [13, с. 15–19].

Найбільш небезпечною категорією суспільно небезпечних діянь є злочини, вони становлять окрему галузеву категорію від інших категорій проступків. Залежно від ступеня тяжкості у ст. 12 КК України злочини поділяються на чотири категорії. З однієї сторони, критерієм категоризації злочинів виступає характер та ступінь суспільно небезпеки (тяжкості) злочинів (матеріальний кри-

терій), а з іншого, – вид та розмір найбільш суворого покарання, тобто типова санкція (формальний критерій) [14].

Кримінальні правопорушення в ККУ поділяються на:

- кримінальні проступки (основне покарання не пов'язане з позбавленням волі, а штраф не перевищує 3 000 нмдг);

Загальновизнаного визначення кримінального проступку не передбачено, але загальноприйнято, що кримінальний проступок за своєю природою подібний до злочину, але менш суспільно небезпечний.

- злочини невеликої тяжкості (основне покарання – до 5 років позбавлення волі або штраф до 10 000 нмдг);

- тяжкі злочини (основне покарання – до 10 років позбавлення волі або штраф до 25 000 нмдг);

- особливо тяжкі злочини (основне покарання – понад 10 років позбавлення волі або штраф понад 25 000 нмдг) [14].

За ступенем суспільної небезпеки всі види проступків можна поділити таким чином (перший найбільш небезпечний):

1. Кримінальний проступок;
2. Адміністративний проступок;
3. Цивільно-правовий проступок;
4. Дисциплінарний проступок;

Висновки. Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що охарактеризовані поняття стосуються однакового положення явищ: вини, суспільної шкідливості, протиправності, дії або ж бездіяльності, мають негативні наслідки. На нашу думку, цивільно-правові проступки, адміністративні та дисциплінарні проступки з одного боку

можуть здаватися нерівнозначними за змістом поняттями, зокрема, у частині, що стосується визнання їх суспільної шкідливості (суспільної небезпечності), а також їх відтворення у нормативно-правових актах, але всі ці поняття за власною природою є правопорушеннями, тільки правопорушеннями які посягають на різні категорії суспільних відносин, або на різні майнові та немайнові права громадян.

Правопорушення за своєю суттю охоплює всі діяння, що порушують встановлений законом (у широкому його розумінні) порядок реалізації прав, свобод та інтересів, а також здійснення обов'язків. Будь-яка невідповідність фактичних обставин юридичним приписам має трактуватися як правопорушення з урахуванням особливостей методів правового регулювання суспільних відносин, у яких реалізуються права, свободи та інтереси, виконуються обов'язки.

На розуміння у правовій свідомості громадян понять «правопорушення», «проступок» та «злочин», впливає:

1. Історія й природа їх виникнення, умови їх застосування.
2. Рівень правової свідомості населення країни.
3. Їх безпосереднє закріплення у нормативно-правових актах.
4. Політика держави, яка стосується сприяння участі громадян у вирішенні політичних, громадських та державних питань.

Діючи згідно зі вказаними рекомендаціями, можливо досягти рівня зменшення злочинності та свавілля зі сторони органів державної влади, дотримання прав та свобод громадян, поваги до їх гідності та законних інтересів.

Список літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / *Відомості Верховної Ради УРСР*, 1984, додаток до № 51, Ст. 1122.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / під ред. Ю.С. Шемшученка (голова редкол.) та ін. Київ. 1998. Т. 5. 2003. 736 с.
3. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
4. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государства : Учебник для юридических ВУЗов и факультетов. Москва : 1999. 552 с.
5. Колпаков В.К. Административная ответственность (административно- деликтное право)., Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
6. Мельник К.Ю. Дисциплинарная ответственность та дисциплінарний проступок : питання теорії. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 226–230.
7. Пилипенко П.Д. Дисциплінарний проступок як підстава юридичної відповідальності у сфері трудових правовідносин / 2010. № 3. С. 183–189.
8. Процевський О.І. Функції трудового права в сучасних умовах господарювання. *Право України*. 2011. № 2. С. 223–234.

9. Правопорушення. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Правопорушення>. (дата звернення: 10.11.2021).
10. Шершеневич Г.Ф. История философии права. Москва : Университетская типография, 1906 г. URL: <https://studfile.net/preview/429028/> (дата звернення: 10.11.2021).
11. П'янова Я.В. Судовий захист майнових цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 20 с.
12. Правові наслідки обрання неналежного способу захисту. Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку, В.П. Маслова, Харків, 28 лют. 2020 р. Харків : Право, 2020. С. 118–121.
13. Притика Ю.Д. Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів. Київ., 2004. Вип. 60-62. С. 15–19.
14. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2021).

Balod I.S., Kobrusyeva Eu.A. THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE OFFENSE AND RELATED CONCEPTS: THEORETICAL ANALYSIS

The article considers the normative and theoretical basis of the concept of “administrative offense”, and its relationship to related concepts. The offense is a negative phenomenon of the behavior of the subjects, encroaches on the public interests of citizens, their safety and welfare, rights and responsibilities. The study of the concept of “misdemeanor” allows us to emphasize the negative nature of this phenomenon, which in turn makes it possible to apply the expression used in the study of such a discipline as physics, namely: “action generates resistance.” That is, each offense generates consequences and an immediate reaction to such illegal actions on the part of state law enforcement agencies, public authorities and disciplinary commissions. The views of various scientific experts, such as: Yu.P. Bytyak, V.S. Nersesyants, V.K. Kolpakov, K.Yu. Melnyk, P.D. Pelipenko, etc. were substantiated. Views on the definition of an administrative offense (misdemeanor), during the analysis, also identified the most successful formulation of this concept. Attention is paid to: legislative definition of an administrative offense, a crime as a socially dangerous act, civil and disciplinary misconduct, directly through the prism of disclosure of the composition of related definitions, their main features, principles. The article states that the interest of the scientific community is aimed at determining the ratio of administrative offenses, administrative offenses, criminal offenses and criminal offenses. The problem of determining the differences of these categories is solved through the prism of the study of the sign of public danger, as its nature and level is considered the main criterion for the differentiation of wrongdoing. It is emphasized that the views of scholars on the distinction between administrative misconduct and criminal misconduct do not coincide, each proposes his own criteria, so in order to ensure an adequate response of the legislator to commit illegal acts, there is an urgent need for a clear legal solution. Relevant conclusions have been made on the relationship between the concept of “administrative offense” and related concepts.

Key words: administrative offense, administrative offense, subject of the offense, socially dangerous act, disciplinary offense, socially dangerous behavior, civil offense.